

Fai 'e 'Eletā C. Scott Grow
'O e Kau Fitungofulū

Ko e Mana 'o e Fakalelei

'Oku 'ikai ha angahala pe maumaufono, mamahi pe loto mamahi, 'e ta'emalava ke 'aonga ki ai e mālohi faifakamo'ui 'o 'Ene Fakalelei.

Lolotonga hono teuteu 'eku lea ki he konifelenisi ko 'enī, ne u ma'u ha telefoni fakatu'upakē mei he'eku tangata'eikī. Na'á ne talamai ne mālōlō hoku tehiná he pongipongi ko iá lolotonga 'ene mohé. Na'á ku loto mamahi. Na'á ne ta'u 51 pē. 'I he'eku fakakaukau kiate iá, ne ongo mālohi kiate au ke u vahevahe atu ha ngaahi me'a mei he'ene mo'uí. 'Oku ou ma'u ha ngofua ke fai ia.

Ko ha tokotaha talavou hoku tehiná, anga fakakaume'a mo poto he feohí he'ene kei talavou—na'e fakatapui kakato 'ene mo'uí ki he ongoongolelei. Hili ha'ane ngāue fakafaifekau lelei, na'á ne mali mo hono 'ofa'angá 'i he temipalé. Na'e tāpuekina kinua 'aki ha foha mo ha 'ofefine. Na'e ngali mohu tāpuekina hono kaha'ú.

Ka na'á ne tukulolo ki hano vaivai. Na'á ne fili ha tō'onga mo'ui ne tukutaha he fakafiefiá mo e fakafiemālie'i hoto u'á, 'o tupu ai 'ene mahamahaki, movete 'ene nofo malí, mo 'ene hoko ko e mēmipa 'o e Siasí.

Na'á ne hiki 'o mama'o mei 'api. Na'e hokohoko atu pē 'ene tō'onga 'e faka'auha ai iá he ta'u 'e hongofulu

tupu; ka na'e te'eki ai pē ke li'aki pe ngalo ia 'i he Fakamo'uí. Na'e faifai pē pea hanga 'e he'ene mamahi mo e loto-fo'í 'o fakahū ki hono lotó e laumālie 'o e anga-vaivai. Na'e kamata leva ke mōlia atu 'ene 'itá, fakafepakí mo e tāufehi'á. Pea hangē ko e foha maumau koloá, "kuo poto ia."¹ Na'e kamata leva ke ne 'unu'unu atu ki he Fakamo'uí peá ne foki ki 'api ki ha ongomātu'a ne 'ikai te na teitei fo'i he tatali kiate iá.

Na'á ne 'a'eva he hala 'o e fakatomalá. Na'e 'ikai ke faingofua. Hili 'ene mavahe mei he Siasí 'i ha ta'u 'e 12, na'e toe papitaiso ia peá ne toe ma'u 'a e me'afaoaki 'o e Laumālie Mā'oní'oní. Na'e faifai pea toe fakafoki hono lakanga fakataula'eikí mo e ngaahi tāpuaki 'o e temipalé.

Na'á ne monū'ia ke ma'u ha fefine na'á ne loto ke fakangaloki e ngaahi faingata'a fakamo'ui lelei 'okú ne kei tofanga aí tupu mei he'ene tō'onga mo'ui ki mu'á, peá na sila he temipalé. Na'e 'i ai ha'ana fānau 'e toko ua. Na'á ne ngāue faivelenga 'i he kau pīsopelikí 'i ha ngaahi ta'u lahi.

Na'e mālōlō hoku tehiná he pongipongi Mōnite, ko hono 7 'o Mā'así. 'I

he efiafi Falaite ki mu'á na'á ne 'alu ai mo hono uai'í ki he temipalé. 'I he pongipongi Sāpaté, ko e 'aho ia ki mu'a peá ne mālōlō, na'e faiako he lēsoni 'a e lakanga fakataula'eikí he kulupu 'a e taula'eiki lahi. Na'á ne 'alu 'o mohe he efiafi ko iá, 'o 'ikai toe 'ā hake 'i he mo'uí ni—ka 'e toki tu'u mai pē 'i he toetu'u 'a e kau angatonú.

'Oku hounga kiate au 'a e mana 'o e Fakalelei 'i he mo'ui 'a hoku tehiná. 'Oku 'atā e Fakalelei 'a e Fakamo'uí kiate kitautolu takitaha—ma'u ai pē.

'Oku lava ke tau ma'u 'a e Fakalelei 'i he fakatomalá. 'I he taimi 'oku tau fakatomala aí, 'oku faka'atā leva 'e he 'Eikí ke tuku ki mui 'etau ngaahi fehālaaki 'i he kuohilí.

"Vakai, ko ia ia kuó ne fakatomala mei he'ene ngaahi angahalá, 'oku fakamolemole'i ia, pea ko au ko e 'Eikí, 'oku 'ikai te u toe manatu ki ai.

"Te mou 'ilo 'i he me'á ni 'o kapau 'oku fakatomala ha tangata mei he'ene ngaahi angahalá—vakai, te ne vete ia pea li'aki ia."²

'Oku tau 'ilo'i kotoa pē ha taha na'á ne fakahoko ha ngaahi me'a fakamamahi lalahi 'i he'ene mo'uí—'a kinautolu kuo hē pe mole atú. 'E malava pē tokotaha ko iá ko ha kaungāme'a pe kāinga, ko ha mātu'a pe fānau, ko ha husepāniti pe uai'í. Pea mahalo pē ko e tokotaha ko iá ko koe.

'Oku ou lea ki he tokotaha kotoa pē, kau ai mo koe. 'Oku ou lea he mana 'o e Fakalelei.

Na'e hā'ele mai 'a e Fakamo'uí ke huhu'i 'a e fa'ahinga 'o e tangatá mei he Hinga 'a 'Ātamá.³ 'Oku tuhu 'a e me'a kotoa pē 'i he ongoongolelei 'o Sisū Kalaisí ki he feilaulau fakalelei 'a e Mīsaiaí, ko e 'Alo 'o e 'Otuá.⁴

Na'e 'ikai ke mei malava ke fakahoko e palani 'o e fakamo'uí ta'e fai ha fakalelei. "Ko ia na'e fai 'e he 'Otuá tonu 'a e fakalelei ki he ngaahi angahala 'a e māmaní, ke fakahoko 'a e palani 'o e 'alo'ofá, ke fakalato ai 'a e ngaahi fie ma'u 'a e fakamaau totonú, koe'uhi ke hoko 'a e 'Otuá ko ha 'Otuá haohaoa, mo angatonu, kae 'uma'ā ko ha 'Otuá 'alo'ofa foki."⁵

Na'e pau ke fai 'a e feilaulau fakalelei 'e he 'Alo 'o e 'Otuá he na'e 'ikai ha'ane angahala, koe'uhí he 'ikai lava

'a e tangata ia kuo hingá ke fakalelei ki he'ene ngaahi angahalá.⁶ Na'e pau ke ta'efakangatangata mo ta'engata 'a e Fakalelei—ke kau ai e tangata kotoa pē, 'i he kotoa 'o 'itānití.⁷

Na'e fakalelei 'a e Fakamo'uí ki he ngaahi angahala 'a e tangata kotoa pē, 'i He'ene mamahí mo e pekiá.⁸ Na'e kamata 'Ene Fakalelei 'i Ketisemani pea hokohoko atu ai ki he kolosí, pea faka'osi 'aki 'Ene Toetu'ú.

"'Io, . . . 'e pehē 'a hono taki atu, 'o kalusefai, mo tāmata'í, 'o mo'ulaloa pehē 'a e kakanó ki he maté, pea folo hifo 'a e finangalo 'o e 'Aló 'e he finangalo 'o e Tamaí."⁹ Na'á ne ngaohi "hono laumālié ko e feilaulau koe'uhí ko e angahalá."¹⁰

Koe'uhí ko e 'Alo Pē Ia 'e Taha 'o e 'Otuá na'e Fakatupú, na'á Ne ma'u 'a e mālohi ki he mate fakaesinó. Na'e malava ai ke Ne hokohoko atu 'Ene mo'uí, neongo 'Ene faingata'a'ia "o lahi hake 'i he me'a 'oku fa'a kātaki'i 'e he tangatá, tuku kehe pē 'a e maté; he vakai, 'oku tafe hifo 'a e ta'ata'á mei he ava kotoa pē 'o hono kilí, pea [e] lahi pehē 'a 'ene mamahí koe'uhí ko e ngaahi fai angahala mo e ngaahi anga fakalielia 'a hono kakaí."¹¹

Na'e 'ikai ngata pē He'ene totongi ma'á e ngaahi angahala 'a e kakai kotoa pē, ka na'á Ne toe to'o "kiate ia 'a honou ngaahi vaivaí, koe'uhí ke fonu hono lotó 'i he 'alo'ofa, . . . koe'uhí ke ne 'afio'i 'o fakatatau ki he kakanó 'a e founa ke tokoni'i ai 'a hono kakaí 'o fakatatau ki honou ngaahi vaivaí."¹²

Na'e ongo'i 'e he Fakamo'uí 'a e mamafa 'o e mamahi 'a e fa'ahinga kotoa 'o e tangatá—'a e mamahi 'o e angahalá, pea mo e loto-mamahí. "Ko e mo'oni kuó ne fuesia 'a hotau ngaahi mamahí, 'o ne kātaki'i 'etau ngaahi loto-mamahí."¹³

'Oku 'ikai ngata 'i hono fakafou mai 'i He'ene Fakalelei 'a hono fakamo'uí 'o e tokotaha maumau fonó, ka 'okú Ne fakamo'ui foki mo kinautolu tonuhia ne faingata'a'ia koe'uhí ko e ngaahi maumau fono ko iá. Pea 'i hono faka'aonga'i 'e he tokotaha tonuhiá 'a 'ene tui ki he Fakamo'ui mo 'Ene Fakalelei 'o ne fakamolemole'i 'a e tokotaha maumau fonó,

'e fakamo'ui foki mo kinautolu.

'Oku 'i ai e ngaahi taimi te tau fie ma'u takitaha ai ha "fakafiemālie mei he ngaahi ongo'i halaia 'oku tupu mei he ngaahi fehālaakí mo e ngaahi angahalá."¹⁴ 'I he'etau fakatomalá, 'e to'o leva 'e he Fakamo'uí mei hotau ngaahi lotó 'a e ongo'i halaia.

'Oku fakamolemole'i 'etau ngaahi angahalá 'i He'ene feilaulau fakalelei. 'Oku 'aonga 'a e Fakalelei ki he taha kotoa, 'i he taimi kotoa pē, 'o tatau ai pē pe ko ha angahala 'oku lahi pe si'isi'i, "tu'unga 'i he fakatomalá."¹⁵ tukukehe 'a e ngaahi foha 'o e mala'ia.

Koe'uhí ko e 'ofa ta'efakangatangata 'a Sīsū Kalaisí, 'okú Ne fakaafe'i kitautolu ke tau fakatomala koe'uhí ke 'oua na'a tau fuesia kakato e mamafa 'o 'etau ngaahi angahalá:

"Fakatomala—fakatomala, telia . . . na'a lahi 'aupito 'a ho'o ngaahi mamahí—'oku 'ikai te ke 'ilo'i 'a hono fu'u fakamamahi faú, 'oku 'ikai te ke 'ilo'i 'a hono fu'u lahi fakamanavaheé, 'io, 'oku 'ikai te ke 'ilo'i 'a hono fai-ngata'a ke kātaki'i.

"He vakai, ko au, ko e 'Otuá, kuó u kātaki'i 'a e ngaahi me'á ni ma'á e kakai kotoa pē, koe'uhi ke 'oua na'a nau mamahi 'o kapau te nau fakatomala;

"Ka 'o kapau 'e 'ikai ke nau fakatomala kuo pau ke nau mamahi 'o hangē pē ko aú;

"'A ia ko e mamahi na'e langaki

ai 'a 'eku tetetete 'a'aku, 'a ia ko e 'Otuá, ko e tokotaha 'oku mālohi tahá, koe'uhí ko e mamahi, pea mo e tafe 'a e totó 'i he ava kotoa 'o hoku kilí, mo e mamahi'ia 'i he sinó mo e laumālié fakatou'osi."¹⁶

'Oku ala mai e Fakamo'uí 'o 'omi ha faito'o kiate kinautolu 'oku mamahi mei he angahalá. "Ikai koā te mou tafoki mai 'eni kiate au, pea fakatomala mei ho'omou ngaahi angahalá, 'o liliu, koe'uhi ke u fakamo'ui 'a kimoutolu?"¹⁷

Ko Sīsū Kalaisi 'a e Faifakamo'ui Ma'ongo'onga ki hotau ngaahi laumālié. 'Oku 'ikai ha angahala pe maumau fono, mamahi pe faingata'a, 'oku ta'emalava ke fakamo'ui 'e he mālohi 'o 'Ene Fakalelei, tuku kehe 'a e ngaahi angahala 'o e mala'ia.

'Oku talamai 'e Sētane kuo tau hē he taimi 'oku tau faiangahala aí. Ka 'i he tafa'aki 'e tahá, 'oku foaki mai 'e hotau Huhu'í 'a e huhu'í ki he tokotaha kotoa—'o tatau ai pē pe ko e hā e fehālaaki kuo tau faí—'o a'u pē kiate koe mo au.

'Oku 'i ai nai ha ngaahi me'a 'i ho'o mo'uí 'oku fie ma'u ke fakalelei'?' 'Oku 'i ai nai ha'o ngaahi fehālaaki 'oku kei fie ma'u ke fakatonutonu?

Kapau 'okú ke faingata'a'ia 'i he ongo'i halaia pe fakamaá, mamahi pe 'itá, pe mole 'a ho'o tuí, 'oku ou fakaafe'i koe ke kumi ha fakanonga.

Fakatomala pea si'aki ho'o ngaahi angahalá. Peá ke lotu ki he 'Otuá ke ma'u ha fakamolemole. Fekumi ke ma'u ha fakamolemole meiate kinautolu na'á ke fai hala ki aí. Fakamolemole'i kinautolu na'e fai hala atu kiate koé. Fakamolemole'i foki mo koe.

'Alu ki he pīsopé 'o ka fie ma'u. Ko ia 'a e talafekau anga'ofa 'a e 'Eikí. Te ne tokoni'i koe 'i ho'o faifeinga ke ke ma'á 'o fakafou 'i he fakatomalá.

Mou faka'utumauku 'i he lotú mo ako e folofolá. 'I ho'omou fai iá, te mou ongo'i leva 'a e tākiekina haohaoa 'a e Laumālié. Na'e folofola 'a e Fakamo'uí, "Fakamā'oni'oni' 'a kimoutolu; 'io, fakama'a homou lotó pea fufulu mo homou nimá . . . 'i hoku 'aó, koe'uhí ke u lava 'o ngaohi 'a kimoutolu ke mou ma'a."¹⁸

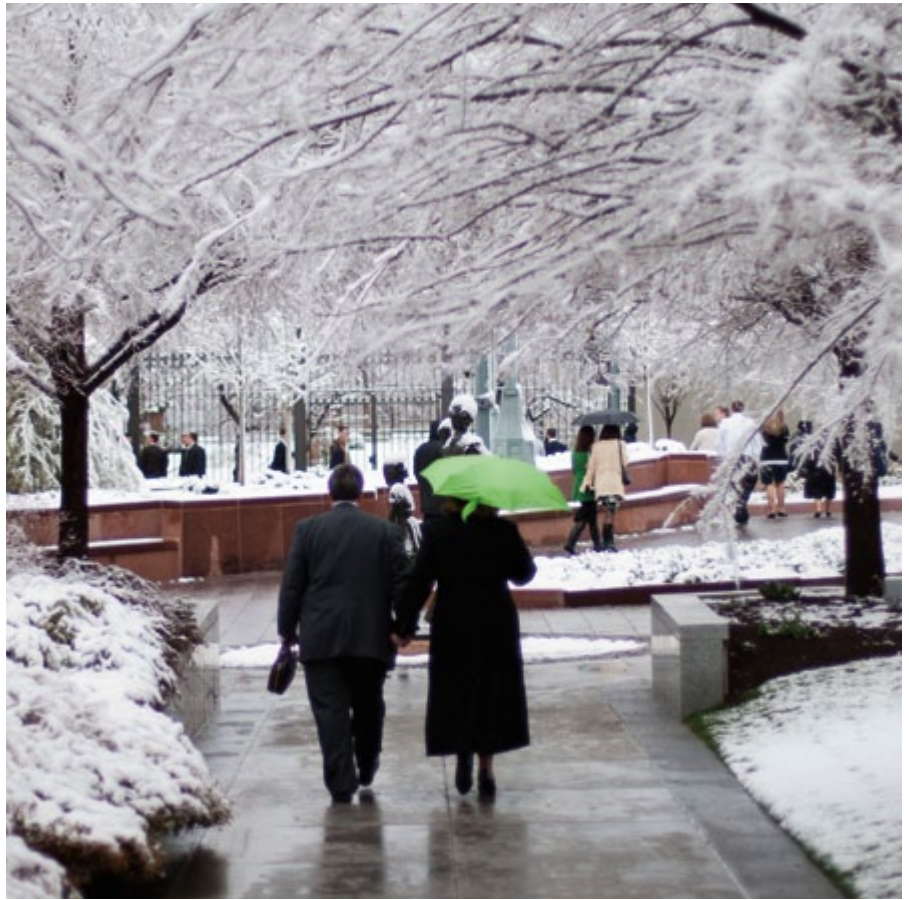
'I he'etau ma'a 'i he mālohi 'o e Fakalelei 'a e Fakamo'uí, 'okú Ne hoko leva ko hotau fakalaloa ki he Tamaí, 'o Ne tautapa,

"'E Tamai, vakai ki he ngaahi mamahi mo e mate 'a'ana 'a ia na'e 'ikai te ne fai ha angahalá, 'a ia na'á ke hōifua lelei ki aí; vakai ki he toto 'o ho Fohá 'a ia na'e lilingí, 'a e toto 'o ia na'á ke foaki koe'uhí ke fakalāngi-langi'i koé;

"Ko ia, 'e Tamai, fakamo'uí 'a kinautolú ni ko hoku kāinga 'a ia 'oku tui ki hoku hingoá, koe'uhí ke nau ha'u kiate au 'o ma'u 'a e mo'ui ta'engatá."¹⁹

Kuo foaki mai kiate kitautolu takitaha 'a e me'a foaki 'o e tau'atāina ke fili ki he mo'ui ma'á. "'Oku tau'atāina 'a e tangatá . . . ke fili 'a e tau'atāinā mo e mo'ui ta'engatá, tu'unga 'i he Fakalaloa lahi 'o e fa'ahinga kotoa 'o e tangatá, pe fili 'a e pōpulá mo e maté . . . mo mo'ulaloa ki he mālohi 'o e tēvoló."²⁰

'I he ngaahi ta'u kuohilí, na'e faka'aonga'i 'e hoku tehiná 'ene tau'atāina ke filí 'o ne fili ai ha tō'onga mo'ui ne kovi ki he'ene mo'ui lelei, hono fāmilí pea mo hono mēmpasipi he Siasí. 'I ha ngaahi ta'u kimui ange ai, na'á ne faka'aonga'i 'a e tau'atāina tatau 'o fili ke ne fakatomala, pea fakatatau 'ene mo'uí ki he ngaahi akonaki 'a e Fakamo'uí, pea ke toe fanau'i fo'ou mo'oni

'i he mālohi 'o e Fakalelei.

'Oku ou fakamo'oni ki he mana 'o e Fakalelei. Kuó u mamata ki hono ivi fakamo'uí 'i he mo'ui 'a hoku tehiná, peá u ongo'i ia 'i he'eku mo'uí. 'Oku 'atā ma'u pē 'a e ivi fai fakamo'uí mo e huhu'i 'o e Fakalelei kiate kitautolu hono kotoa.

'Oku ou fakamo'oni ko e Kalaisí

'a Sīsū—'a e Faifakamo'uí 'o hotau laumālié. 'Oku ou lotua ke tau fili ke fakahoko e fakaafe 'a e Fakamo'uí, "'I kai koā te mou tafoki mai 'eni kiate au, pea fakatomala mei ho'omou ngaahi angahalá, 'o liliu, koe'uhí ke u fakamo'uí 'a kimoutolu?"²¹ 'I he huafa 'o Sīsū Kalaisí, 'ēmeni. ■

MA'U'ANGA FAKAMATALÁ

1. Luke 15:17.
2. Tokāteline mo e Ngaahi Fuakava 58:42–43.
3. Vakai, 2 Nifai 2:25–26.
4. Vakai, 'Alamá 34:14.
5. 'Alamá 42:15.
6. Vakai, 'Alamá 34:11.
7. Vakai, 'Alamá 34:10.
8. Vakai, 'Alamá 22:14.
9. Mōsaia 15:7.
10. Mōsaia 14:10.
11. Mōsaia 3:7.
12. 'Alamá 7:11–12.
13. Mōsaia 14:4.
14. *Malanga'aki 'Eku Ongongolelei: Ko ha Fakahimohino ki he Ngāue Fakafaijekau* (2004), 72.
15. Tokāteline mo e Ngaahi Fuakava 18:12.
16. Tokāteline mo e Ngaahi Fuakava 19:15–18.
17. 3 Nifai 9:13.
18. Tokāteline mo e Ngaahi Fuakava 88:74.
19. Tokāteline mo e Ngaahi Fuakava 45:4–5.
20. 2 Nifai 2:27.
21. 3 Nifai 9:13.